

D.Sh.Bababekova,
TMI Iqtisodiyot kafedrası dotsenti
N.B.Aminova,
TMI magistri

O'ZBEKISTONDA TURIZM TARMOG'I TAHLILI: HOLATI, RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Annotatsiya. Maqolada Turizmning pandemiyadan oldingi holati va O'zbekistonda turistlarning kelishdan maqsadlari haqida ma'lumot berilgan. Covid-19dan oldingi yilda O'zbekistonda safar maqsadida kelgan va ketgan fuqarolar tahlili, immigratsiya va emmigratsiya sabablari, chetdan kelgan sayyohlarga xizmat ko'rsatgan tashkilotlar soni va xizmat ko'rsatish darajalari atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: turizm, logistika, logistic tizim, turistik mahsulot, ishlab chiqarish, tarqatish, ta'minot, marketing, tur-operatorlar, tur agentliklar, Covid-19.

ANALYSIS OF THE TOURISM INDUSTRY IN UZBEKISTAN: STATUS, DEVELOPMENT PROSPECTS

Annotation. The article provides information on the pre-pandemic state of tourism and the purpose of tourists in Uzbekistan. The analysis of the number of citizens who came and went in Uzbekistan in the year before Covid-19, the reasons for immigration and emigration, the number of organizations that provide services to foreign tourists and the level of service were analysed in detail.

Key words: tourism, logistics, logistics system, tourism product, production, distribution, marketing, tour-operator, tour agencies, Covid-19.

АНАЛИЗ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ УЗБЕКИСТАНА: СОСТОЯНИЕ, ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

Аннотация: В статье представлена информация о предпандемическом состоянии туризма и целях туристов в Узбекистане. Подробно проанализирован анализ граждан, которые приехали и уехали в Узбекистан в год до Covid-19, причины иммиграции и эмиграции, количество организаций, обслуживающих иностранных туристов, и уровень обслуживания.

Ключевые слова: туризм, логистика, система логистики, туристический продукт, производство, распространение, хранение, маркетинг.

Asrlar mobaynida O'zbekiston Buyuk ipak yo'lining savdo, savdogarlar va sayohatchilar, jo'g'rofiyashunoslar va missionerlar, isti'lochilar va zabt etuvchilarning yo'lida joylashgan edi. Ayni paytda esa, O'zbekiston tashabbuskor, madaniyat, tarix, an'ana va ekzotik mamlakatlarga qiziquvchilar uchun maftunkor sayyohlik yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda.

O'zbekiston o'zining ko'plab tarixiy-me'moriy yodgorliklari, turfa xil iqlimi va tez sur'atlarda rivojlanishi bilan butun dunyo diqqatini o'ziga tortmoqda.

Oʻzbekiston ajdodlardan bugungi kungacha saqlanib qolgan meʼmoriy yodgorliklari bilan faxrlanadi. Xivadagi Ichan-Qala majmuasi, Buxorodagi tarixiy markazlar, Shahrisabz va Samarqand shaharlari UNESCO ning “Butun dunyo meʼrosi” ning maxsus roʻyxatiga kiritilgan. Bu shaharlardagi takrorlanmas yodgorliklar va meʼmoriy inshootlar oʻtmish zamonlarni oʻzida aks ettirib, mamlakat tarixida katta rol oʻynaydi.

Bugungi kunda qadimdagi karvonsaroylar oʻrnini zamonaviy qulay mehmonxonalar egalladi. Sayyohlik hududlarda joylashgan mejmonxonalar har qanday mehmonning talabini qondirishi mumkin. Yagona “qiyinchilik” didga mos keluvchi dizayn yoki qulaylikni tanlashda boʻlishi mumkin. Yevropa uslubini hush koʻruvchilar uchun zamonaviy interyerlarga ega mexmonxonalar, aksincha sof maʼnodagi sharqona muhitni hohlovchilarga esa oʻzining naqshli eshiklari, rang-barang gilamlardan tortib sharqona ayvonlargacha ega boʻlgan mexmonxonalar ham muhayyodir. Toshkent, Samarqand, Buxoro va Urganch kabi katta shaharlardagi birinchi darajali mehmonhonalardan foydalanishingiz mumkin.

Hozirgi kunda Oʻzbekistonda 350 dan ortiq mehmonxonalar sayyohlarni qabul qilib xalqaro standartlarga mos ravishda xizmatlar koʻrsatmoqda.

Oʻzbekiston hozirda rivojlangan transport infrastrukturasiga ega. Manzilga yetib olish uchun Buyuk Ipak Yoʻli davridagidek bir oy kerak emas. Oʻzbekiston boʻylab katta shaharlarga aviatsiya yordamida yetib olish tez va qulay.

Sayyohlar mamlakatning chiroyli manzaradan qulay va tez boʻlgan transport vositasi mashina yoki avtobuslardan foydalanadilar.

Aktiv sayohatlar

Oʻzbekiston faqatgina tarixiy va afsonaviy meʼmorchiligi bilan mashhur boʻlib qolmasdan, aktiv sayyohlik yoʻnalishlariga ham ega. Mamlakatimizning geografik jihatdan qulay joylashganligi bu yerda zamonaviy qulaylik va yovvoyi tabiatning uygʻunlikka kirisha olishiga inkoniyat beradi. Oʻzbekiston hududida har qanday tabiat landshaftlarini; togʻ, vodi, choʻl, daryo va koʻlni uchratish mumkin.

Trekking

Oʻzbekistonning turfa xil maftunkor tabiati Gʻarbiy Tyan-Shan togʻi boʻylab piyoda yurish va togʻning butun goʻzalligini his qilishni imkoniyatini beradi. Koʻplab alpinistlar va changʻichilar ekstrimal hissiyotlar qidirib balandligi 3309 metr boʻlgan Chimyon togʻlariga intilishadi.

Otda sayr

Otda yurish har qanday yoshdagi va har qanday temperamentdagi odamga zavq bagʻishlaydi va bu bilan yil boʻyi betakror iqlim sharoitlarida shugʻullanish mumkin.

Otda yurishning eng mashhur yoʻnalishlaridan biri bu oʻzining flora va faunasi bilan mashhur boʻlgan Ugam-Chotqol milliy bogʻidir. Toshkentdan goʻzal vodi, dengiz sathidan 1600 metr balandligda boʻlgan katta va kichik Chimyon togʻlari etagida joylashgan dam olish maskani “Chimyon oromgohi” ga 90 kilometrlik masofani otda bosib oʻtishlari mumkin.

Bu yerda mahalliy otlar zotidan qurama qorabayir va shuningdek axaltek zotli otlarda sayr qilish mumkin.

Tog' havosining turli xil gullar va o'simliklarning isi bilan to'lgan musaffoligi, egarning g'ichrlashi, ot tiyoqlarining bir xilda taqillashi va ochiq osmon ostidagi hissiyotga to'la kechki nonushta bir umrga unutilmas taasurotlar qoldiradi.

Tuyada sayohat

Olis o'tmishdagi Buyuk Ipak Yo'lining harakatini his qilmoqchi bo'lsangiz Qizil-Qum cho'li bo'ylab sayohatga taklif qilamiz. Qum uyimlari, quyoshning ayovsiz jazirasi, har-har yerdagi saksavullar va tuya qo'ng'irog'ining ovozi va faqat cheksiz qumliklar...

Bahorning boshida hayot baxsh etuvchi yomg'irlar cho'lni qirmizi lolalar va yashil maysalar gilami bilan qoplaydi lekin bu go'zallik juda qisqa vaqt davom etadi. Sayyohlar qulay avtomobillarini qoldirib tuyalarga minishadi va egzotik sayohatlarini boshlashadi. Bu unutilmas taasurotlar qoldiradi: qondek qizil shafaq, yarqiragan qum uyimlari, o'tovdagi tunlar, egzotik milliy toamlar, falklor tomoshalari va issiq bundan yoqimlidir.

Xeli-ski va chang'ida uchish

Birmuncha iliq ob-havo, butunlay shamolning yo'qligi, 300 kun quyoshning porlab turishi chang'i uchish mumkin bo'lgan qulayliklarnining, chang'i poygalari va tezlik bilan uchish turlarini borligi chang'i ishqibozlarini qishki dam olishlari uchun G'arbiy Tyan-Shanda juda qulay imkoniyatlar mavjud.

So'ngi yillarda "Chimyon-Chorvok-Beldirsoy" oromgohi yangi lekin tezlik bilan rivojlanib borayotgan sport turlari heli-ski va free ride ishqibozlari uchun mashxur joylardan biriga aylanmoqda. Shuning uchun dengiz sathidan 1600-2400 m yuqorida joylashgan oktyabr oyidan mayga qadar qor bilan qoplanib turadigan Chimyon tog'lar qiyaliklarida xalqaro tog' chang'isi me'yorlarga mos keladigan tarzda sport ishqibozlari uchun qulayliklar yaratilgan.

Ko'plab heli-skiing ishqibozlari uchun dengiz sathidan 4000 m yuqorilikdan chang'i uchish boshlanib vodiya tugaydi. U yerda kuniga 6 marotaba hali chang'i uchilmagan qorda uchish imkoniyati bor.

Rafting

Mahalliy tez oqar daryolarda rafting bilan shug'ullanuvchi ishqibozlar O'zbekistonni "Osiyoning Shvetsariyasi" deb ham atashadi. Chotqol daryosi bo'ylab rafting bilan shug'ullanish bu sportning ishqibozlari uchun sevimli mashg'ulot.

Ular yo'nalishning ko'p kunliligi, qiyinchiligi jixatidan 5- darajada turishi va shuningdek landshaft, to'siqlarning ko'pligiga qiziqishadi. Bu yo'nalishda 50 dan kam bo'lmagan to'siqlar ishqibozlarni kutib oladi. Ulardan eng qiyinlari sharsharalar, tez oquvchi qiyaliklar, sayoz toshli, quyumlar, qoyali oqimlardir.

Golf

Qulay iqlim, toza havo, go'zal manzara va tabiiy landshaft. Toshkent ko'li Golf klubi 108 gektarli 18 chuqurchadan, doimiy yashil maysalardan, ko'plab daraxtlar va qiyaliklardan, ko'l va sharsharlardan iborat. Bular o'yinga ya'nada tabiiy to'siqlar yaratib qiziqarli tus beradi. Go'zal ko'l, atrofidagi maydon 18 chuqurchalarni har biriga alohida xususiyat beradi. Bu yerda shuningdek shug'ullanish maydonlari, tennis kortlari, suzish basseynlari va saunalar xizmat ko'rsatib turibdi.

Hukumat va turizm

O'zbekistonda turizm sohasi nisbatan yangi bo'lsada, u rivojlanishda ko'pgina sohalardan oldinga chiqib oldi.

Xalqaro turizmni rivojlantirish uchun bizning diyor juda katta salohiyatga ega. Yigirma yil avval O'zbekistonni hech kim istiqbolli turizm hududi sifatida bilmas edi. Mustaqillikka erishilgach davlat tomonidan turizm sohasida yangi tamoyillar ishlab chiqildi. 2017 yilning 20 iyulida O'zbekiston Respublikasining Prezidenti farmoni bilan Toshkent viloyati hokimligi huzurida Turizmni rivojlantirish departamenti tashkil topdi. Turizmni rivojlantirish departamentining asosiy vazifasi turizm sohasida davlat siyosatini amalga oshirish va turizmni rivojlantirishning milliy modelini yaratishdan iborat.

Bundan tashqari, departament respublikadagi barcha turistik tashkilotlarning faoliyatlarini muvofiqlashtiradi, turizmning barcha yo'nalishlarining rivoshlanishini rag'batlantiradi, kadrlar masalasi bilan shug'ullanadi, moddiy-texnika bazasini shakllantirishga va soha infrastrukturasini rivojiga investitsiya oqimini jalb qiladi.

2019-yil 18-iyulda qaul qilingan O'zbekiston Respublikasining “Turizm to'g'risida”gi 45-moddadan iborat qonuni ham turizmni rivojlantirish unga imkoniyatlar berishda muhim rol o'ynab kelmoqda.

Hukumat tomonidan turizm sohasini modernizatsiya qilish, davlatda transport va mexmonhona infrastrukturasini yaxshilash, hamda turizmga normativ-huquqiy bazani mukammallashtirish sohalarida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda.

Turizm mahsulotlarini xorijda tanitish maqsadida “Mega-info-tur” – tanishuv safarlari marketing loyihasi horijiy turistik kompaniyalar va ommaviy axborot vakillari uchun amalga oshirilib kelinmoqda. Shu kabi safarlar turistik mavsumlarning kengaytirish, vatanimizga keluvchi turistlarning oqimlari muddatini optimallashtirish, hamda O'zbekistonda har bir fasl turistlar uchun o'ziga hos bo'lishini ko'rsatib berishda muhim ro'l o'ynaydi.

Bundan tashqari O'zbekistonning turistik salohiyatini qo'llab-quvvatlashda UNWTONing rahnamoligida o'tadigan, Toshkentdagi xalqaro “Ipak yo'lidagi turizm” yarmarkasining ham ahamiyati juda katta. Bu yarmarkaning asosiy maqsadi turizm sohasidagi o'zbek hamda horij mutahassislari birlashtirish, ular o'rtasida professional hamkorlikni yanada kengaytirishdan iborat. Bugungi kunga kelib bu xalqaro yarmarka Markaziy Osiyodagi eng yirik ko'rgazmalardan biri sifatida nom qozongan.

Afsonaviy o'tmishi, Ipak Yo'lining tarixiy-muhandislik merosi, tabiatining ajoyib manzaralari, avloddan-avlodga o'tib keluvchi mahalliy hunarmandchilik, xalqning mehmondo'stligi va insoniy qadriyatlari bilan sayyohlarni hayratga soluvchi, mahliyo qiluvchi shu bilan birga ularni xursand etuvchi O'zbekiston barcha burchaklaridan kishilarni o'ziga jalb etadi.

O'zbekistonda sayyohlar kelishi bilan birgalikda ba'zibir maqsadlarga ko'ra xorijiy davlatlarga safar uyushtirayotgan fuqarolar ham mavjud. 1-jadvalda 2018, 2019 va 2020-yillarda MDH davlatlaridan O'zbekistonga kelgan sayohatlar soni berilgan.

1-jadval

MDH davlatlaridan O'zbekistonga kelgan sayyohlar

№	Davlatlar	2018-yilda tashrif buyurganlar soni	2019-yilda tashrif buyurganlar soni	2020-yilda tashrif buyurganlar soni
1	Ozarbayjon	10 465	12 367	2 213
2	Armaniston	1 409	1 740	336
3	Belarus	5 609	7 411	1 632
4	Qozog'iston	2 293 077	2 261 094	424 145
5	Qirg'iziston	1 055 688	1 454 907	508 019
6	Moldova	5 470	4 601	1 033
7	Rossiya Federatsiyasi	371 529	455 470	81 592
8	Tojikiston	1 095 505	1 473 684	337 505
9	Turkmaniston	169 922	574 795	60 631
10	Ukraina	11 718	14 041	3 174

Yuqoridagi jadvaldagi statistik ma'lumotlardan O'zbekiston hududiga MDH davlatlaridan asosan Qirg'iziston, Qozog'iston va Tojikistondan sayyohlar kirib kelishini anglash mumkin. Bu mamlakatlardan aholi oqimining asosiy sababi sifatida, ularning chegaradoshligi, O'zbekiston fuqarolari bilan qarindoshchilik aloqalari mavjudligi hamda diniy jihatdan sayohat qilish imkoniyatlari borligini aytish mumkin. Bu davlatlardan keyingi o'rinlarda Rossiya Federatsiyasi, Turkmaniston, Ozarbayjon va boshqa davlatlar turadi.

Jadvaldan, 2020-yilda sayyohlar oqimi keskin pasayganini kuzatish mumkin. Buning asosiy sababi albatta, jahonda yuzaga kelgan Covid-19 pandemiyasidir. 2020-yilda Respublika kirgan sayyohlar 2018-yilga kirganlar insonlar sonidan 35% kam hisoblansa, 2019-yilga nisbatan 44% ni tashkil etadi. Bu turizm va sayyohlar logistikasiga pandemiyaning salbiy ta'sirini ifodalaydi.

O'zbekistonga boshqa jahon mamlakatlaridan 2018-yilda 325.827 ta sayyoh, 2019-yilda 488.402 nafar shaxs, 2020-yilda esa 83.846 kishi tashrif buyurgan. Tashriflarning keskin tushishida bu holda ham pandemiyaning ta'siri katta hisoblanadi.

O'zbekistonga sayyohlar asosan dam olish, do'st va qarindoshlardan xabar olish, ziyorat va tranzit maqsadida kelishadi. Respublikaning turizm sohasini rivojlantirishga barcha imkoniyatlari mavjud hisoblanadi.

Pandemiyaning barcha davlatlar iqtisodiyotiga asosan turizmga ta'siri ulkan bo'lganligini hisobga olgan holda, bu jarayonni sekinlashtirish va ko'rilgan zaralarni qoplash uchun birinchi navbatda, O'zbekiston sayyohlar oqimini qabul qilish imkoniyatini kengaytirishi lozim. Bu uchun esa, turizmga lozim hisoblangan infratuzilmalarni yaxshilari va logistik texnologiyalarni joriy etishi lozim hisoblanadi.

Turizmga logistika texnologiyalarini joriy qilish va ulardan samarali foydalanishni yo'lga qo'yish kuyidagilarni amalga oshirishga imkon beradi:

- turistik maxsulotning shakllanishi va harakatini nazorat qilish va hisobga olishning yagona tizimini yaratish;
- turistik maxsulotni shakllantirish, reklama qilish va sotish vaqtlarini qisqartirish;

- moliyaviy va axborot oqimlarini hisobga olish va boshqarish jarayonlarini avtomatlashtirish;
- turistik mahsulotlar uchun vaqtni qisqartirish va mijozlarga xizmat ko’rsatish sifatini oshirish;
- tizimda aylanadigan hujjatlar hajmini kamaytirish va buxgalteriya hisobi va hisobot hujjatlaridagi xatolar sonini kamaytirish va boshqalar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Toshpulatov, I. A. (2019). Mproving the competitive management system of light industrial enterprises. *Economics and Innovative Technologies*, 2019(2), 19.
2. Bababekova, D., & Mamatqulova, D. (2020). Pedagogical activity in the economic training in higher education. *Theoretical & Applied Science*, (2), 740-742.
3. Бабабекова, Д. Ш., & Тухташева, Х. (2020). Эффективное использование инвестиций в развитии инновационной сферы. *Большая Евразия: Развитие, безопасность, сотрудничество*, (3-1), 462-463.
4. Bakhridinovna, A. N., & Qizi, K. D. R. (2020). Tourism logistics: relationship between tourism and logistics. *Academy*, (7 (58)).
5. Tairova, M., Asadov, F., & Aminova, N. (2019). Logistics system in tourism: features, functions and opportunities. *International Finance and Accounting*, 2019(5), 16.
6. Shukrullaevich, A. F., & Bakhridinovna, A. N. (2020). Transportation system in tourism logistics. *Наука, техника и образование*, (6 (70)), 68-70.
7. Тураев, Н. Б., & Бабабекова, Д. Ш. (2018). Продовольственный кластер как инструмент обеспечения стабильности регионального конкурентного продовольственного рынка. In *Общественные и экономические науки в современных исследованиях* (pp. 56-59).
8. Muhammedrisaevna, T. M., Shukrullaevich, A. F., & Bakhridinovna, A. N. (2021). The importance of logistics in the sphere of transportation and tourist services. *Наука и образование сегодня*, (5 (64)), 16-18.
9. Junaydulloevich, A. A., Bakhridinovna, A. N., & Olimovna, R. N. Business and product delivery in the context of covid-19.
10. Rasul kizi-student, K. D. (2021). Tourism clusters institutional environment Kadirova Nozima Rasulovna-student Aminova Niginabonu Bakhridinovna-student. *EUROPE, SCIENCE AND WE EVROPA, VĚDA A MY EVROPA, НАУКА И МЫ*, 11.
11. Khalimova, N. J., Murotova, N. U., & Aminova, N. B. Cluster Approach In The Tourism Business.
12. Tairova, M. M., Sh, A. F., & Aminova, N. B. (2020). Discussion of tourism logistics based on the theory of separation and association of tourists and objects. in *europaean research: innovation in science, education and technology* (pp. 17-19).

13. Junaydulloevich, A. A., Mukhammedrizaevna, T. M., & Bakhritdinovna, A. N. (2020). Environmentally friendly and sustainable supply chain management in the platform economy. *Economics*, (3 (46)).
14. Muhammedrizaevna, T. M., Shukrullaevich, A. F., & Bakhrididinovna, A. N. (2021). The logistics approach in managing a tourism company. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(04), 231-236.
15. Бабабекова, Д. Ш., & Сарджанова, Д. А. (2018). Конкуренция как фактор обеспечения качества. In *Общественные и экономические науки в современных исследованиях* (pp. 16-20).
16. Abdulloev, A. J., Tairova, M. M., & Aminova, N. B. environmentally friendly and sustainable supply chain management in the platform economy.
17. Шадманов, Э. Ш., & Бабабекова, Д. Ш. (2016). Бюджетная пропорциональность и его роль в системе функционирования национальной экономики. *Молодой ученый*, (7-2), 93-96.
18. Асадов, Ф. Ш., & Аминова, Н. Б. (2020). Transportation system in tourism logistics. *Наука, техника и образование*, (6), 68-70.
19. Bakhrididinovna, A. N. (2021). The Impact of The Digital Economy on Resource Consumption. *Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching*, 1(1), 23-27.
20. Murotova, N., & Aminova, N. B. (2021). Logistics as a factor of clustering. *International Engineering Journal For Research & Development*, 6(ICDSIIL), 3-3.